

હિન્દુધર્મની વિશેષ વિગતો

સંકલન : પ્રા.ગોડલિયા પુરણ એ.

● હિન્દુધર્મ પ્રમાણે માનવજીવનના સોળ સંસ્કારો :

1. ગર્ભાધાન સંસ્કાર
2. પુંસવન સંસ્કાર
3. સ્ત્રીમંતોળ્યન સંસ્કાર
4. જાતકર્મ સંસ્કાર
5. નામકરણ સંસ્કાર
6. નિષ્ક્રમણ સંસ્કાર
7. અન્નપ્રાશન સંસ્કાર
8. વપન (ચૂડાકર્મ) સંસ્કાર
9. કર્ણવેધ સંસ્કાર
10. ઉપનયન સંસ્કાર
11. વેદારંભ સંસ્કાર
12. કેશાન્ત સંસ્કાર
13. સમાવર્તન સંસ્કાર
14. વિવાહ સંસ્કાર
15. વિવાહત્રિપરિગ્રહ સંસ્કાર
16. અગ્નિ સંસ્કાર

● (2) હિન્દુધર્મના ઉત્સવો :

1. નૂતન વર્ષારંભ
2. ભાઈબીજ
3. લાભપાંચમ
4. દેવદિવાળી
5. ગીતા જયંતિ (માગસર સુદ એકાદશી)
6. ઉત્તરાયણ અને મકરસંક્રાંતિ
7. વસંત પંચમી
8. શિવરાત્રી
9. હોળી
10. રામનવમી
11. અખાત્રીજ
12. વટસાવિત્રી (જેઠ પૂર્ણિમા)
13. અષાઢી બીજ
14. ગુરુ પૂર્ણિમા
15. શ્રાવણી-રક્ષાબંધન
16. જન્માષ્ટમી
17. ગણેશ ચતુર્થી
18. શારદીય નવરાત્રી
19. વિજ્યા દશમી
20. શરદપૂર્ણિમા
21. ઘનતેરસ
22. દીપાવલી.

(3) હિન્દુ - તીર્થો :

● ભારતના ચાર ધામ :

1. દ્વારિકા
2. જગન્નાથપુરી
3. બદરીનાથ
4. રામેશ્વર

● **हिमालय ना चार धाम :**

1. यमुनोत्री 2. गंगोत्री 3. केदारनाथ 4. बदरीनाथ

● **हिमालयना पांच केदार :**

1. केदारनाथ 2. मधमहेश्वर 3. तुंगनाथ
4. रुद्रनाथ 5. कल्पेश्वर

● **भारतनी सात पवित्र पुरी :**

1. अयोध्या 2. मथुरा 3. हरिद्वार 4. काशी 5. कांची 6. अंपंतिका 7. व्दारिका

● **व्दादश ज्योतिर्लिंग :**

1. मल्लिकार्जुन (श्री शैल – आंध्र प्रदेश)	7. त्र्यंबकेश्वर (महाराष्ट्र)
2. सोमनाथ (प्रभास पाटण – गुजरात)	8. नागनाथ (व्दारिका पास – गुजरात)
3. महाकाल (उज्जैन – मध्य प्रदेश)	9. काशी विश्वनाथ (काशी – उत्तर प्रदेश)
4. वैद्यनाथ (परली-महाराष्ट्र)	10. रामेश्वर (तमिलनाडु)
5. ओमकारेश्वर (मध्य प्रदेश)	11. केदारनाथ (उत्तरांचल)
6. लीमाशंकर (महाराष्ट्र)	12. घृष्णेश्वर (देवगिरि-महाराष्ट्र)

● **अष्टविनायक गणपति :**

1. वुंडीराज – वाराणसी	6. लेह्याद्रि
2. मोरेश्वर-जेजूरी	7. ओंकार गणपति – प्रयागराज
3. सिध्दघटेक	8. लक्ष्मिनायक – घुश्मेश्वर
4. पल्लालय	
5. राजूर	

● **શિવની અષ્ટમૂર્તિઓ :**

1. સૂર્યલિંગ કાશ્મીરનું માર્તઁડ મંદિર / ઓરિસ્સાનું કોર્ણાક મંદિર / ગુજરાતનું મોઢેરાનું મંદિર
2. ચંદ્રલિંગ – સોમનાથ મંદિર
3. યજ્ઞમાન લિંગ – પશુપતિનાથ (નેપાલ)
4. પાર્થિવલિંગ – એકામ્રેશ્વર (શિવકાંશી)
5. જલલિંગ – જંબુકેશ્વર (ત્રિચિનાપદ્મી)
6. તેજોલિંગ – અરુણાચલેશ્વર (તિરુવલ્લુમલાઈ)
7. વાયુલિંગ – શ્રી કાલહસ્તીશ્વર
8. આકાશલિંગ – નટરાજ (ચિદંબરમ)

● **પ્રસિધ્ધ 24 શિવલિંગ :**

1. પશુપતિનાથ (નેપાલ)
2. સુંદરેશ્વર (મદુરા)
3. કુંભેશ્વર (કુંભકોણમ)
4. બૃહદીશ્વર (તાંબેર)
5. પક્ષીતીર્થ (ચેંગલપેટ)
6. મહાબળેશ્વર (મહારાષ્ટ્ર)
7. અમરનાથ (કાશ્મીર)
8. વૈદ્યનાથ (કાંગળ)
9. તારકેશ્વર (પશ્ચિમ બંગાળ)
10. ભુવનેશ્વર (ઓરિસ્સા)
11. કંડારિયા શિવ (ખાજુરાહો)
12. એકલિંગલ (રાજસ્થાન)
13. ગૌરીશંકર (જબલપુર)
14. હરીશ્વર (માનસરોવર)
15. વ્યાસેશ્વર (કાશી)
16. મધ્યમેશ્વર (કાશી)
17. હાટકેશ્વર (વડનગર)
18. મુક્તપરમેશ્વર (અરુણાચલ)
19. પ્રતિજ્ઞેશ્વર (કૌંચ પર્વત)
20. કપાલેશ્વર (કૌંચ પર્વત)
21. કુમારેશ્વર (કૌંચ પર્વત)
22. સર્વેશ્વર (ચિત્તોડ)
23. સ્તંભેશ્વર (ચિત્તોડ)
24. અમરેશ્વર (મહેન્દ્ર પર્વત)

● **સપ્ત બદરી :**

1. બદરીનારાયણ
2. ધ્યાનબદરી
3. યોગબદરી
4. આદિ બદરી
5. નૃસિંહ બદરી
6. ભવિષ્ય બદરી
7. વૃદ્ધ બદરી.

● **પંચનાથ :** 1. બદરીનાથ 2. રંગનાથ 3. જગન્નાથ 4. વ્હારિકાનાથ 5. ગોવર્ધનનાથ

● **પંચકાશી :**

1. કાશી (વારાણસી) 2. ગુમકાશી (ઉત્તરાખંડ) 3. ઉત્તરકાશી (ઉત્તરાખંડ) 4. દક્ષિણકાશી (તેનકાશી – તમિલનાડુ) 5. શિવકાશી

● **સપ્તક્ષેત્ર :**

1. કુરુક્ષેત્ર (હરિયાણા) 2. હરિહિર ક્ષેત્ર (સોનપુર-બિહાર)
3. પ્રભાસ ક્ષેત્ર (સોમનાથ – ગુજરાત) 4. રેણુકા ક્ષેત્ર (મથુરા પાસે, ઉત્તરપ્રદેશ) 5. ભૃગુક્ષેત્ર (ભરૂચ-ગુજરાત) 6. પુરુષોત્તમ ક્ષેત્ર (જગન્નાથપુરી – ઓરિસ્સા) 7. સૂકરક્ષેત્ર (સોરોં – ઉત્તરપ્રદેશ)

● **પંચ સરોવર :**

1. બિંદુ સરોવર (સિદ્ધપુર – ગુજરાત) 2. નારાયણ સરોવર (કચ્છ) 3. પંપા સરોવર (કર્ણાટક) 4. પુષ્કર સરોવર (રાજસ્થાન) 5. માનસ સરોવર (તિબેટ)

● **નવ અરણ્ય (વન) :**

1. દંડકારણ્ય (નાસિક) 2. સૈન્ધાવારણ્ય (સિન્ધુ નદીના કિનારે) 3. નૌમિષારણ્ય (સીતાપુર – ઉત્તરપ્રદેશ) 4. કુરુ-મંગલ (કુરુક્ષેત્ર – હરિયાણા) 5. કુરુ-મંગલ (કુરુક્ષેત્ર – હરિયાણા) 6. ઉત્પલાવર્તક (બ્રહ્માવર્ત – કાનપુર) 7. જંબૂમાર્ગ (શ્રી રંગનાથ – ત્રિચિનાપદ્મી) 8. અર્બુદારણ્ય (આબુ) 9. હિમવદારણ્ય (હિમાલય)

● **ચૌદ પ્રયાગ :**

1. પ્રયાગરાજ (ગંગા, યમુના, સરસ્વતી) 9. સોમપ્રયાગ (મંદાકિની, સોમગંગા)
2. દેવપ્રયાગ (અલકનંદા, ભાગીરથી) 10. ભારકર પ્રયાગ (ભાગીરથી, ભારકરગંગા)
3. રુદ્રપ્રયાગ (અલકનંદા, મંદાકિની) 11. હરિપ્રયાગ (ભાગીરથી, હરિગંગા)
4. કર્ણપ્રયાગ (અલકનંદા, પિંડારગંગા) 12. ગુમપ્રયાગ (ભાગીરથી, નીલગંગા)
5. નંદપ્રયાગ (અલકનંદા, નંદા) 13. શ્યામગંગા (ભાગીરથી, શ્યામગંગા)
6. વિષ્ણુપ્રયાગ (અલકનંદા, વિષ્ણુગંગા) 14. કેશવપ્રયાગ (ભાગીરથી, સરસ્વતી)
7. સૂર્યપ્રયાગ (મંદાકિની, અલસતરંગિણી)
8. ઈન્દ્રપ્રયાગ (ભાગીરથી, વ્યાસગંગા)

● **પ્રધાન દેવીપીઠ :**

1. કામાક્ષી (કાંભવરમ્ – તામિલનાડુ)
2. ભ્રમરાંબા (શ્રીશૈલ – આંધ્રપ્રદેશ)
3. કન્યાકુમારી (તામિલનાડુ)
4. અંબાલ (ઉત્તર ગુજરાત)
5. મહાલક્ષ્મી (કોલ્હાપુર, મહારાષ્ટ્ર)
6. મહાકાલી (ઉજ્જૈન-મધ્યપ્રદેશ)
7. લલિતા (પ્રયાગરાજ-ઉત્તરપ્રદેશ)
8. વિંધ્યવાસિની (વિંધ્યાચલ-ઉત્તરપ્રદેશ)
9. વિશાલાક્ષી (કાશી, ઉત્તરપ્રદેશ)
10. મંગલાવતી (ગયા-બિહાર)
11. સુંદરી (અગરતાલ, ત્રિપુરા)
12. ગૃહેશ્વરી (ખટમંડુ-નેપાલ)

● **શ્રી શંકરાચાર્ય દ્વારા સ્થાપિત પાંચ પીઠ :**

1. જ્યોતિષ્પીઠ (જેષીમઠ – ઉત્તરાંચલ)
2. ગોવર્ધપીઠ (જગન્નાથપુરી-ઓરિસ્સા)
3. શારદાપીઠ (દ્વારિકા-ગુજરાત)
4. શૃંગેરીપીઠ (શૃંગેરી – કર્ણાટક)
5. કામોકોટિપીઠ (કાંભવરમ – તામિલનાડુ)

● **ચાર પુરુષાર્થ :**

1. ધર્મ 2. અર્થ 3. કામ 4. મોક્ષ

વૈષ્ણવો ‘પ્રેમ’ને પંચમ પુરુષાર્થ ગણે છે.

● **ચાર આશ્રમ :**

1. બ્રહ્મચર્યાશ્રમ
2. ગૃહસ્થાશ્રમ
3. વાનપ્રસ્થાશ્રમ
4. સંન્યાસાશ્રમ

● **હિન્દુ ધર્મની કેટલીક મુલ્યવાન પરંપરાઓ :**

- 1 યજ્ઞ
2. પૂજન3. સંઘ્યા
- 4.

શ્રાદ્ધ

5. તર્પણ
6. યજ્ઞોપવીત
7. સૂર્યને અર્ચ્ય
8. તીર્થયાત્રા
9. ગોદાન
10. ગોરક્ષા-ગોપોષણ
11. દાન
12. ગંગારનાન
13. યમુનાપાન

14. ભૂમિપૂજન – શિલાન્યાસ – વારતુવિધિ

15. સૂતક
16. તિલક
17. કંઠી – માળા
18. ચાંદલો – ચૂડી – સિંદૂર
19. નૈવેદ્ય

20. મંદિરમાં દેવ દર્શન, આરતી દર્શન

21. પીપળે પાણી રેડવું
22. તુલસીને જળ આપવું
23. અન્નદાન – અન્નક્ષેત્ર – સદાવ્રત
24. ગૌરીપૂજા
25. વટ પૂજન
26. ગાય પૂજન
27. જ્યાપાર્વતી વ્રત
28. રક્ષાબંધન
29. હોળી
30. નવરાત્રિ – ગરબા
31. અસ્થિ વિસ્મર્જન
32. અગ્નિ સંસ્કાર
33. લગ્ન વિધિ
34. મંગલસૂત્ર

● હિન્દુધર્મની 14 વિદ્યાઓ :

- 4 વેદ (ઋગવેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ, અથર્વવેદ)
- 6 વેદાંગ (શિક્ષા, કલ્પ, વ્યાકરણ, નિરુકત, છંદ, જ્યોતિષ)
- 1 મીમાંસા દર્શન
- 1 ન્યાય શાસ્ત્ર
- 1 ધર્મશાસ્ત્ર
- 1 ઇતિહાસ-પુરાણ

(“આપણો વહાલો હિન્દુધર્મ” ગ્રંથમાંથી સાભાર)